

KAPITOLA VII.

**Tři oběti z Vinohrad – Jiřina Štěpničková – Tiché bilan-
cování staré dámy – Příkré soudy Adiny Mandlové – Co
se stalo v roce 1951? – Stará dáma odchází – Mé dva zá-
skoky – Hanebná povídka Marie Majerové – Titul jako
rehabilitace – Špatné svědomí v Divadle československé
armády – Výčitky vojáka, který nepomohl tonoucímu –
Jak se žádalo o trest smrti – Stuartovna versus Alžběta –
Jedni podepisují Antichartu, druzí už se „jen smějí“ – Mé
bolavé místo**

Po listopadu 1989 mé jméno několikrát padlo v souvislosti s Jiřinou Štěpničkovou. Většinou jsem na to nereagovala. Mladé neodbytné novinářce jsem neprozřetelně řekla: „Něco, co se ještě neví, napíšu do svých pamětí. Byla jsem u toho.“ „Takže vy jste podepsala trest smrti pro Jiřinu Štěpničkovou?“ zaútočila slečna. „Říkám, že jsem byla v Divadle československé armády, když Štěpničkovou zatkli, když s ní byl soud a...“ „A kdy vyjdou vaše paměti?“ „Počkejte si.“

Jiřina Štěpničková
Foto archiv Jan Lukeš

O případu Jiřiny Štěpničkové se mlčelo dlouhá desetiletí. Až Jindřich Černý v devadesátých letech vydal o Jiřině knihu, budiž mu za to poděkováno. Kdo může k informacím Jindřicha Černého přidat něco podstatného? To by mohla asi jen StB a ta zřejmě stranické materiály Divadla československé armády té doby uklidila. Jen její archivy ozřejmí souvislosti a označí osoby, které celý případ iniciovaly. Ale i válečné nacistické dokumenty se začaly objevovat, až zemřely všechny pamětnické generace.

Totalitní režimy zpestřily soupis svých obětí vždy jednou kněžkou vinohradské Thálie. Nacisté popravili herečku Annu Letenskou, stalinské temno uvrhlo na roky do vězení vinohradskou protagonistku Jiřinu Štěpničkovou a reálný socialismus let sedmdesátých si vybral mne, aby už jen

pracovní a společenskou likvidací předvedl, z jakého výsledku lze padnout do nebytí.

S Annou Letenskou jsem se nesetkala. Ve foyeru vnohradského divadla má bronzovou bustu a za budovou ulici. Bohužel ne všichni, kdo tudy procházejí, vědí, po kom ulice dostala jméno. Představuju si poslední týdny a dny Anny Letenské. Gestapo dovolilo, aby dokončila film. Její přátelé práci protahovali v zoufalé naději, že se stane zázrak. Všechno další už si představit ani nelze. Heydrichiáda! Jako mnoho dalších ji Anna Letenská zaplatila životem. Její syn upadl po roce 1968 v nemilost pro své postoje a dopadl jako statisíce jemu podobných.

Jiřina Štěpničková přežila devět roků vězení, na čtvrt století se vrátila na jeviště a dožila ve službách českého divadla. V roce 1968 stačila ještě dostat titul zasloužilé umělkyně. I následný normalizační režim se tvářil, jako by její zločin byl zapomenut a promlčen, ale přes tuto milost se o ní až do smrti nemluvalo nikdy tak, jak by si její práce pro české divadlo a film zasloužila.

Naše vztahy nebyly důvěrné. Byla uctívaným příkladem mých prvních jevištních kroků, kolegyní pražských začátků, ale – o čtrnáct roků starší – patřila k předcházející generaci. Třebaže ke mně byla srdečná a přátelská a po mém pádu mě při setkáních neopomněla obejmout, nesblížily jsme se. Vlastně jsem ji neznala. Nevím, jaký byla člověk, nikdy jsme se nedotkly, a přece: Jiřina Štěpničková je mé bolavé místo. Při vzpomínce na ni pociťuju ostych a lítost.

Zemřela 5. září 1985 ve věku třiasedmdesáti let.

V Realistickém divadle na Smíchově se hrál naposledy *Rodinný portrét z roku 1856* Per Olova Enquista. *Ze života žižal*. Sezona končila, budova měla osiřet. A tak jsme po představení naposledy před prázdninami poseděli při víně s tvůrci

inscenace té severské hry a netušili jsme, že s Jiřinou Štěpničkovou se loučíme – navždy. Byla ve výborné náladě, že se jí podařilo tolik říct mlčením v němé roli a že dostala za ni tolik uznání. Kolegové odmluvili hodiny textu, mužští představitelé se zhostili svých úkolů tak, že budou jistě patřit k nejlepšímu, co udělali, ale přesto se naše chvála až nezdrovíle vůči ostatním vracela k postavě a výkonu Jiřiny Štěpničkové.

Ve tmě hlediště nám bylo po celý večer z té přivázané staré ženy úzko. Žádné surové provazy, jen klíčky; snad aby neupadla, snad že nemocní jí podobní mají v předsmrtném stavu potřebu osvobodit se, utéct, a my pociťujeme, že není kam? Z vůle autora měla být a z vůle režiséra byla ve věku hereččiny. Oči zavřené, jako by podřimovala ve vzpomínkách. Jako by chvílemi její duše už bloudila někde na druhém břehu.

Zato moje myšlenky a city se těžce a klopýtavě prodíraly všemi pozemskými směry.

Po dlouhé sekvence seděla v pozadí, nehybně, jakoby nezúčastněně, jindy na výsluní předscény. Její postava a tvář neobvykle bleďá se vtírala ne sobeckým hereckým prosazováním, ale silou celistvé existence. Na co asi myslí?

Dobří herci myslívají na to, na co musí myslet v té chvíli postava, kterou ztělesňují. Nepoutány dialogem se představitelce staré ženy osobní zážitky nepochybně postupovaly s už pomatenými vzpomínkami postavy, prolamovaly se do sebe v zastřeném myšlení, ponořeném do minulosti obou životů. Občas se pohnula ve spánku, chvílemi si pobrukovala šťastně jako spící dítě. Jaké představy asi vyvolaly ty letmé úsměvy? Obrazy z hereččina proletářského dětství v Praze na Letné, kde se narodila před první světovou válkou? Už pár let po ní tam s partou vrstevníků chodila lajnovat tenisové kurty, sbírat míčky a za odměnu se dostala k tomu bohatému sportu, kterému se vedle jiných dobře naučila.

Sport byl první ze dvou jejích lásek. Tam, kde je dnes kino Ponrepo, se potkala s láskou druhou, tou osudovou, které propadla navždycky. S kamarády chodila do biografu topit v kamnech, zametat po představení sál, odpracovat si lístky. Pak směli zasednout zdarma do první řady. A zde ji Gustav Machatý a Miroslav Krňanský naučili milovat film a probudili v ní i zájem o divadlo.

Nebo na propadlých ústech staré ženy rozvlnily ty úsměvy vzpomínky na herecké začátky?

Zážitky toho večera nebudu z piety vylepšovat.

Stalo se nejhorší, co se může v divadelním klubu po představení stát. Letmá pozdravení přes stůl a honem zpátky k přerušnému rozhovoru s Jiřinou Štěpničkovou o něčem jiném. V tomto případě ke vzpomínání na staré filmové časy, k historkám o hercích, režisérech, kameramanech, legendárním Ottovi Hellerovi i Standově učiteli kameramanovi Ferdinandu Pečenkovi. Milotu pamatovala zestárlá hvězda ještě jako sedmnáctiletého ostříže ze svého už nedotočeného filmu *Plavecký mariáš*.

„Nic si z toho nedělej,“ utěšovala, sama nemocná, Standu, když oslepl na jedno oko. „Já vidím taky špatně, chodím ještě hůř – takže ze všeho nejlíp šofíruju.“

Toho večera život vytlačil umění. Byl silnější. Vlastně umírání bylo silnější. Jiřina Štěpničková ve své poslední roli beze slov znovu prožila svůj život ve vzpomínkách – a před našimi zraky i vlastní umírání a blížící se smrt. Cítila v básnické zkratce role mnoho z témat vlastního života. Žije s jinými lidmi, oni k ní mají vztah, ale vlastně se k ní nehlasí. Mlčí se o tom, kdo je, co prožila. Člověk, ke kterému znovu nacházejí vztah, když už je pozdě. Dcera, jíž se hrouští vlastní život, náhle poznává a uvědomuje si dluh, který k ní má.